

Journal of Universal History Studies

Hitit Kültüründe “Kandırma Eylemi” Üzerine Bir Değerlendirme¹

An Evaluation on the “Act of Deception” in the Hittite Culture

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 24.03.2023 / 13.06.2023

pp. 61-82

Journal of Universal History Studies (JUHS) • 6(1) • June • 2023 •

Hasan Tuncer

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Department of History, Research Assistant, Dr., Nevşehir, Türkiye

Email: hasan.tuncer01@hotmail.com

Orcid Number: 0000-0003-1054-7950

Cite: Tuncer, H. (2023). Hitit Kültüründe “Kandırma Eylemi” Üzerine Bir Değerlendirme . Journal of Universal History Studies , 6 (1) , 61-82 . DOI: 10.38000/juhis.1270568

¹ This article is analyzed by three reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale üç hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir.

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

*This work is licensed under a [Creative Commons BY-NC-SA 2.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.0/) (Attribution-Non Commercial-Share Alike).

* There is no conflict of interest with any person/institution in the prepared article/ Hazırlanan makalede herhangi bir kişi/kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Öz

İnsan, tarih boyunca emellerine ulaşmak için çeşitli yollar denemiştir. Amacına ulaşmaya çalışan kimse, kimi zaman etik kurallara uygun davranırsa da kimi zaman da bu durumu gözetmemiştir. İnsanın hedefine ulaşmak için kullandığı yöntemlerden birisi, kandırma eylemi ile durumu kontrol altına alma çabasıdır. Kişi, içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulmak, içinde bulunduğu durumu korumak ve devam ettirmek ve kötü durumu lehine çevirmek amacıyla kandırma eylemini gerçekleştirmiştir. Kandırma eyleminin kullanımı diğer toplumlarda olduğu gibi Hititlerde de kayıtlara geçmiştir. Hititçe birçok farklı metinde belgelenen bu eylemde tanrılar, insanlar, hayvanlar ve cansız nesnelere yer alabilmektedir. Tanrının başka bir tanrıyı, insanın başka bir insanı, insanın tanrıyı ve tanrının insanı kandırması şeklinde kaydedilmiştir. Ayrıca canlı veya cansız vekiller kullanılarak da kandırma eylemi gerçekleştirilmiştir. Kandırma eylemini gerçekleştiren kimselerin, bunu yapmaması gerektiği aksi halde ağır şekilde cezalandırılacakları da metinlerde zikredilmiştir. Bazen bir savaşın seyrini bile değiştirebilen bu eylemler, kimi zaman başarılı olmuş kimi zaman ise başarıya ulaşmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Hitit, Kandırmak, Yalan, Aldatmak, Hile.

Abstract

Throughout history, man has tried various ways to achieve his goals. The person trying to reach his goals sometimes behaves in accordance with the ethical rules, but sometimes he does not observe this situation. One of the methods that people use to reach their goals is utilize the act of deception. Man has committed the act of deception in order to get rid of a negative situation he is in, to protect and maintain the situation he/she is in, and to turn the bad situation in his/her favour. The use of deception was recorded in the Hittite texts as in other societies. This action, which is documented in many different Hittite texts, can include deities, humans, animals and inanimate objects. It is recorded that a deity deceives another deity, man deceives another man, man deceives a deity, and deity deceives man. In addition, an act of deception was carried out by using live or inanimate proxies. It is also mentioned in the texts that those who commit the act of deception should not do this; otherwise they will be severely punished. These actions, which can sometimes even change the course of a war, were sometimes successful and sometimes not.

Keywords: Hittite, Deceive, Lie, Betray, Cheat.

Giriş

İnsan, ömrü boyunca doğrularla karşılaştığı kadar yanlışlarla da yüzleşmiştir. Kişi, içerisinde bulunduğu durumu kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilmek için yalan ve kandırma gibi çeşitli etik dışı yöntemlere başvurabilmiştir. Öyle ki, insanın içerisinde yaşadığı toplumda her şey kanunlar dâhilinde ve hiçbir yanlış olmadan elbette yürümektedir. Hitit metinleri incelendiği zaman, bu durumun Hitit toplumu için de geçerli olduğu görülmektedir. Farklı türden belgelerde, Hititlerdeki kandırma eylemine rastlanmaktadır. Hitit insanının gerçekleştirdiği bu eylemlere, toplumun inancının belli dinamikler doğrultusunda yazılı metinlere yansımalarıyla tanrılar da dâhil edilmiştir.

İnsanlar kimi zaman dürüst olmayan davranışlarda bulunurlar. Bu konuyla ilgili hayatın birçok farklı kesitinden örnekler verilebilir. Haksız kazanç, sahtekârlık, günlük hayatta söylenen yalanlar ve hırsızlık gibi birçok örnek kandırma eyleminin birer göstergesidir. Kısacası kişi, hedeflediği amaca ulaşmak için etik olmayan birçok farklı yöntemi denemektedir (Pascual-Ezama, 2018, s. 357-358). Aslında insan yalan söylemenin ve kandırmanın kötü olduğuna inanacak şekilde sosyalleşmiştir. Bunun etik olmayan birer davranış olduğu öğretilmiştir (Saxe, 1991, s. 409).

Hititçe çivi yazılı metinlerde kandırma eylemi ile ilgili bazı kelimeler kullanılmıştır. Bu kelimelerden birisi Hititçe *markištah-* olup, “*kandırmak, aldatmak, tuzağa düşürmek, ani baskın yapmak*” gibi anlamlara gelmektedir (Ünal, 2016, s. 340).² Bir diğeri ise, Hititçe *appala-* kelimesidir. Bu sözcük *de “tuzak, kapan, hile, düzen, aldatma, kandırma”* anlamlarını ifade etmektedir (Ünal, 2016, s. 69).³ Örneğin bu kelime, KBo 6.34 numaralı bir askeri yemin metninde kaydedilmiştir. Belgede yeminleri çiğneyen ve Hatti ülkesi kralına karşı hilekârca davrananların cezalandırılacağından şu şekilde söz edilmiştir: “*Aynı şekilde, kim bu yeminleri çiğner ve Hatti ülkesinin kralına karşı hilekârca davranırsa ve bakışlarını düşmanca Hatti ülkesine çevirirse, bu yeminler onu yakalasın ve ordusunu kör etsin, dahası, onları sağır etsin.*” (Oettinger, 1976, s. 6-7).

Günlük hayatın herhangi bir kesitinde kişinin karşısına çıkabilecek olan kandırma eylemi, eskiçağ Anadolu’sunun büyük imparatorluğu Hititler döneminde de çivi yazılı metinlere kaydedilmiştir. Mitolojik metinlerden kanun maddelerine, siyasi metinlerden ritüel metinlerine kadar daha birçok belgede kandırma eylemi zikredilmiştir. Kimi zaman bir tanrı tarafından gerçekleştirilmiş gibi ifade edilen bu eylemler, kimi zaman da kişi tarafından bir amaç uğruna kullanılmıştır. Bazen de canlı veya cansız birer vekil bu eylemde yer alarak, amacına ulaşmaya çalışan kişinin yaşayabileceği olumsuz etkileri kendi üzerlerine almışlardır. Tanrının kanunları, emir ve yasakları birçok toplumda olduğu gibi Hititlerde de önemlidir. Tanrının eşyaları ve malları hususunda bir yalan veya kandırma durumunun olmaması konusunda Hitit insanı uyarılmıştır. Aksi halde büyük cezalar alabilecekleri yönünde ifadeler belirtilmiş ve bu kimselerin etik olarak uygun olmayan bu davranışlar içerisine girmemeleri hedeflenmiştir. Kısacası bu konuyla ilgili kanun ve uyarılar caydırıcı olmaya yöneliktir.

²Bu sözcüğün geçtiği bazı metin yerleri şöyledir: KBo 14.19 ii 24; KBo 26.121 ii 9; KUB 26.52, 5. Örneğin ‘Hannahanna’nın Kayboluşu ve Geri Dönüşü’ efsanesini içeren KBo 26.121 numaralı belgede bu kelimenin geçtiği yer kırkıdır. Bkz. (Rieken, 2009, hethiter.net/: CTH 334.10). Ayrıca KBo 14.19 numaralı II. Murşili’nin yıllıklarını içeren belgeden, metin içerisinde ilgili kısımda söz edilmiştir.

³Bu sözcüğün geçtiği bazı metin yerleri şunlardır: KUB 36.106, öy. 8; KBo 6.34, i 16, KBo 6.35 ii 1, 12. Örneğin KUB 36.106 numaralı belge ‘Habiru ile Antlaşma’ ile ilgili bir belgedir. Bu belgede *appala-* sözcüğünün geçtiği kısım kırkıdır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Giorgieri, 1995, s. 71-73).

Kandırma eyleminin yukarıda sözü edilen olumsuz durumları yansıtmalarının yanında, olumlu durumları ifade ettiği örnekler de vardır. Örneğin aşağıdaki sözü edilecek olan “*Appu ve İki Oğlu*” ile ilgili masalda, kandırma eyleminden bir “*nasihat*” çıkarılması ve doğru ve iyi olanın kazanacağı gibi fikirler aşılana çalışılmıştır. Buna ek olarak, yine aşağıda sözü edilecek olan dua ve ritüel metinlerinde gerçekleştirilmiş olan kandırma eylemleri “*olumluya ve iyiye ulaşmak*” amacıyla gerçekleştirilmiştir. Öyle ki, kralın ve ülkenin geleceğinin korunması için tanrıları kandırma yoluna gidilerek bazı uygulamalar yapılmıştır. Buradaki temel hedef, tanrıları kandırmanın yanında, onları ikna etmek, hoş tutmak ve onların ilgisini çekerek tanrıların gazabından korunmaktır. Aşağıda Hitit dilindeki farklı metinlerde geçen kandırma eylemlerinden söz edilecek olup, bunların hangi ortam ve şartlarda gerçekleştirildiği ve sonuçları hakkında bilgiler verilecektir.

HititSiyasi Metinlerinde “Kandırma Eylemi”

Eski Hitit dönemine ait bir belge, KBo 1.11 numaralı metindir ve Urşu kuşatması (CTH 7) ile ilgilidir (Gilan, 2015, s. 278-295). Dili Akadça olan bu belgede bir kandırma eylemine rastlanmaktadır. Kralın bizzat ilgilendiği kuşatmada öncelikle birtakım aksilikler olduğu ve bunun çözülmesini emrettiği görülür (Yiğit, 2006, s. 48):

“Kral şunları söyledi: Şehir mahvolursa bir günah (ve) bir suç işlenecek. Onlar şu şekilde cevapladı: 8 kez savaşaacağız (8 ayı cephede savaşaacağız). Şehir belki de mahvolacak, fakat günahı önleyeceğiz. Kral, bu durumu onayladı. Onlar koçbaşını kurdular. Kral öfkeli (idi) ve yüzü merhametsizdi: onlar bana hep olumsuz haber getiriyorlar. Sizi, Fırtına Tanrısı sel ile alıp götürsün! Kral şu şekilde sürdürdü: Oyalanmayın! Hurri tarzında bir koçbaşı yapip onu kullanın. Haşşu dağlarından büyük bir koçbaşı kesip onu kullanın. Toprağı yağmaya başlayın. (Bu işi) bitirdiğinizde herkes yerini alsın. Onların (düşmanın) (önce) savaşmasına müsaade edin ki planları açığa çıksın.”

Kralın meydana gelen aksilikleri önlemek amacıyla bir yol çizdiğini ve problemlere çözüm sağlamak için yapılması gereken şeyleri yukarıdaki belgede sıraladığı görülür. Metnin ilerleyen kısmında kralın isteklerinin yerine getirilmediği ve aksiliklerin giderilmediği anlaşılmaktadır. Bir kandırma eylemi ve yalanın anlaşıldığı bu kısmın tercümesi şu şekildedir (Yiğit, 2006, s. 50):

“Kim düşünebilirdi ki İriyaya gelecek ve de ‘Bir (kuşatma) kulesi ve bir koçbaşı getireceğiz şeklinde bir yalan söyleyecek’. Ancak ne kuleyi ne de koçbaşını getirdiler. O, durumu araştırıp onları farklı bir yere götürüyor. Şimdi onu yakalayın ve ona şunları deyin: Siz bizi aldatıyorsunuz (ve) böylece biz de kralı aldatıyoruz (aldatmış oluyoruz). Hatti’de kule ya da koçbaşı yok. Bu yakında olduğu için onu istiyoruz.”

Belgede, İrayaya isimindeki bir kimsenin gerçekleştirdiği kandırma eylemi görülmektedir. Kandırıldığını anlayan kişiler, hem kule hem de koçbaşının istenen yere getirilmediğini fark edip, bu durumdan dolayı rahatsızlıklarını ifade etmişlerdir. Belgede istemeden de olsa ve dolaylı yoldan kralın da kandırıldığını çünkü yanlış bilgi aktarıldığını ifade etmişlerdir. Zaten kuşatma esnasındaki eksiklikler ve aksaklıklardan yakınan ve bu olumsuz durumlara çok sinirlenen kralın, bir de bunlara yeni problemler eklenmesine daha da kızacağından endişe edildiği kesindir. Bütün bunlara bir de istemeden de olsa kralın kandırılması eklenince çok ciddi bir kuşatmanın olası başarısızlıkla sonuçlanması kaçınılmaz olacak ve şüphesiz kral bundan sorumlu kimseleri de cezalandıracaktır. Öyle ki, metnin ilk kısmındaki aksaklıklar

nedeniyle zaten sınırlı olan kral, hata yapan kimseleri Fırtına Tanrısının gazabı ile baş başa bırakacaktır. Metindeki anlatıdan yola çıkarak savaşın nasıl sonuçlandığı konusunda kesin bir yargıya varılamasa da savaşın olumsuz bir şekilde sonuçlanma olasılığı yüksektir. Özellikle kuşatma için gerekli olan kuşatma kulesinin getirilmemesi ve bu konudan sorumlu kimselerin kandırılması, belki de savaşın aleyhte sonuçlanmasına yol açan en önemli sebeplerden birisidir.

KUB 34.1 numaralı belge (CTH 26), Kizzuwatna ülkesi kralı Paddatiššu'nun bir Hitit kralı ile arasında yapılan antlaşmadır. Bu antlaşmada bir Hititli veya Kizzuwatnalı kimsenin kandırma eyleminden söz edilmektedir. Metnin ilgili kısmı şu şekildedir (Kitchen ve Lawrence, 2012, s. 293-298; Devicchi, 2015, 70-73; Wilhelm, 2006, hethiter.net/: CTH 26; Beckman, 1999, s. 13; Karauğuz, 2002, s. 50-51):

“[Eğer bir] Hititli yalan yere şu şekilde haber verirse: “Şehir halkı, kadınları ve malları da dâhil olmak üzere yola çıktı ve Kizzuwatna ülkesine girdi.” Ancak kadınları da dâhil olmak üzere, hiçbir şekilde yola çıkmadıysa ve eğer gerçekten hayvan sürüsüyle meşgul olanlar varsa, o zaman hangi güvenilir Hititli olursa olsun, Paddatiššu yemin istesin. Bu konuda yemin edenler ve kadınlar geri verilsin. Ve eğer Kizzuwatna ülkesinden biri yalan yere şöyle haber verirse: “Şehir halkı, kadınları ve malları da dâhil olmak üzere yola çıktı ve Hatti ülkesine girdi.” Ancak kadınları da dâhil olmak üzere, hiçbir şekilde yola çıkmadıysa ve eğer ki gerçekten hayvan sürüsüyle meşgul olanlar varsa, o zaman hangi güvenilir Kizzuwatnalı olursa olsun, Büyük kral yemin etsin ve kadınlar geri verilsin.”

Yukarıdaki belgede, yalan yere haber veren ve karşı tarafı kandıran kimselerin bu hareketine karşılık, yemin etmeleri istenmiştir. Yemin edecek ve bunun karşılığında affedilecek kimselerin gerçekten hayvan sürüleriyle ilgilenenler olacağı belirtilmiş ve bunlarla birlikte kadınların da geri verileceği söylenmiştir. İlgili madde incelendiğinde, kandırma durumunun her iki taraf için de geçerli olabileceği göze çarpmaktadır. Yani hem Hitit tarafı hem de karşı taraf böyle bir etik dışı davranışta bulunursa bunların sonuçları olacaktır. Ancak ilgili durumdaki olayların gerçekte öyle olmadığı kanısına varılırsa kadınlar geri verilecektir. Burada bir kimsenin yalan söyleyip söylemediğinin bilinmesine dair ölçüt, o kimsenin krallara yemin etmesidir. Ülkelerin çeşitli kanunlar yanında temelde dine dayalı bir sistemle yönetildiği düşünüldüğünde, tanrının yeryüzündeki temsilcisi olan krallara ettikleri yemin ve kralların bu yeminlere inanarak verdikleri kararlar geçerli olmaktadır. Ayrıca tanrının huzurunda krala yemin edecek olan kimselerin de güvenilir kişiler olmasına dikkat edilmektedir.

Hitit siyasi belgelerinden birisi olan, I. Šuppiluliuma ile Hayaša kralı Huqqana arasında yapılan antlaşmada (CTH 42) (Friedrich, 1930; Akdoğan, 2007, s. 27-35; Akdoğan, 2011, 1-74; Wilhelm, 2011, hethiter.net/: CTH 42; Kitchen ve Lawrence, 2012, s. 439-458), Hitit kralı kandırılması durumunda nasıl bir sonuçla karşılaşılacağını açıkça ifade etmiştir. Hitit ülkesine karşı bir düşman saldırısı veya isyan olması durumunda, bu durumun kendisine bildirilmemesi ve kandırılması halinde tanrıların Huqqana'yı mahvetmesini dileyen I. Šuppiluliuma, bir Hititlinin de olumsuz davranışının kendisine bildirilmemesi halinde Huqqana'nın ülkesinin mahvolmasını ifade etmiştir. KBo 19.44 numaralı metnin 14. maddesi şu şekildedir (Beckman, 1999, s. 30; Karauğuz, 2002, s. 154-155):

“Eğer Majesteme karşı herhangi bir düşman ortaya çıkarsa veya birisi isyan başlatırsa ve ben de sana yazarsam, eğer sen bana yaya ve arabalı savaşçılarınla hemen gelmezsen ve hem de onu tercih edersen ya da sen bizzat kendin onu duyarsan ve sonra hemen bana

gelmezsen, bu yemin tanrıları seni mahvetsin. Ya da üstelik eğer ki Hititli herhangi biri, bana karşı kötü bir işe girişirse, o nasıl biri olursa olsun, eğer ki onu duyarsan ve onu, o anda bana söylemezsen, hem de onu örtbas edersen (ve) şu şekilde söylersen: “Her ne kadar ben yeminli olsam da herhangi bir şey söylemeyeceğim ya da herhangi bir şey yapmayacağım. O (kişi) istediği gibi yapsın. Üstelik... Ve eğer sen, böyle bir düşünceye sahipsen ve hemen Majesteme kötü şahsı haber etmezsen ve sen onun tarafına geçersen... Bu yemin tanrıları seni Huqqana 'yı mahvetsin. Onlar senin için bu olayı haklı kalmasın.”

Hititler çevre ülkelerle çeşitli antlaşmalar yapmışlardır. Bu antlaşmalarda bazı temel hedefler vardır. Bunlar arasında sınır güvenliğini sağlamak, bir savaş esnasında destek elde etmek ve işbirliği yapmak gibi amaçlar ön plana çıkar. Öyle ki, Hitit ülkesi herhangi bir savaş veya mücadele içerisine girdiğinde, normalde savaşmadığı sınır ülkelerinden gelebilecek olası bir tehlikenin önüne geçmek istemiş ve bu ülkelerle barış yolunu tercih etmiştir. Problemleri süreçlerde sorunların daha da büyümemesi ve ülkenin aleyhine yeni durumlar olmaması için de kritik durumları maddelere yazarak çözüm üretmeye çalışmışlardır. Yukarıdaki ilgili maddede Hitit ülkesine karşı bir yalan ve kandırma eylemi içerisine girilmemesi gerektiği ve böyle bir girişim olursa ve bu örtbas edilirse o ülkenin tanrılar tarafından mahvedileceği belirtilmiştir. Kısacası Hititler birçok durumda olduğu gibi yine tanrıları kendilerine bir güvence ve sigorta aracı olarak görmüşlerdir.

I. Šuppiluliuma'nın devletlerarası antlaşmalarına bir örnek, KBo 28.113 numaralı (CTH 51) Mitanni kralı Šattiwaza ile yaptığı antlaşmadır (Devecchi, 2015, s. 242-252; Wilhelm, 2006, hethiter.net/: CTH 51.I). Hitit kralının yaptığı faaliyetlerden söz ettiği bir bölümde, Fırat nehrini geçip Halep ve Mukiş ülkesini yendiğinden söz edilir. Ardından ise, Aki-Teşup adlı kişinin Niya ülkesi ve şehrini düşmanlık için kandırıldığı ifade edilmiştir. İlgili kısım şu şekildedir (Beckman, 1999, s. 43; Karauğuz, 2002, s. 208):

“Ben yeniden Fırat nehrini geçtim. Halep ve Mukiş ülkesini mağlup ettim. Niya ülkesi kralı, Mukiş ülkesinde barış amacıyla benim huzuruma geldi. Takıwa'dan habersiz (olarak) onun erkek kardeşi Aki-Teşup, Niya ülkesini ve Niya şehrini düşmanlık amacıyla kandırdı. Ve bu Aki-Teşup arabalı savaşçıları bir araya getirdi.”

Yukarıdaki belgede barış amacıyla yapılan faaliyetlerin, bir aldatma ve yeniden düşmanca tavır sonucu nasıl savaş haline döndüğü ifade edilmiştir. Kuzey Suriye gibi önemli bir yeri ele geçirmek ve bölgedeki Mısır hâkimiyetini kırmak için çeşitli girişimlerde bulunan I. Šuppiluliuma, Mitanni gibi güçlü ve stratejik bir konumda bulunan bir ülkeyi etkisiz hale getirerek bölgedeki gücünü arttırmayı hedefliyordu. Ancak Mitanni sürekli olarak taraf değiştiren ve önemli bölgeleri de elinde bulunduran bir ülke idi. Hititlerin hem Suriye'de hem de Mezopotamya'da ilerlemesine büyük bir engel teşkil eden Mitanni problemi daha sonra bu ülke ele geçirilerek çözülmüştür. Bölgede etkinliğini arttırmak ve hâkim güç olmak isteyen I. Šuppiluliuma, Halep ve Mukiş üzerinde hâkimiyet kurduktan sonra bir aracı olarak Niya ülkesi kralını huzuruna kabul etmiştir. Ancak Aki-Teşup isimli kişi Niya ülkesi ve Niya şehrini düşmanlık yapmaları için kandırılmış ve bir savaş pozisyonuna sokmak için de arabalı savaşçıları birleştirmiştir. Kandırıldığını düşünen ve ardından ilgili bölgeleri tek tek ele geçiren Hitit kralı, bütün bu yanlış olayları örnek göstererek, her iki tarafın bir daha arkadan iş çevirmemesi gerektiğini açıkça vurgulamıştır.

Hitit siyasi hayatında mektuplar önemli bir yer tutmaktadır. Bu mektupların en ünlülerinden birisi, II. Murşili tarafından kaleme alınan yıllıklarda (CTH 61) kaydedilmiştir. Genç yaşta ölmüş olan Mısır Firavunu Tutankamon'un dul eşi tarafından Hitit kralı Šuppiluliuma'ya gönderilen mektupta şu ifadeler yer

almaktadır (Güterbock, 1956, s. 94; Alp, 2011, s. 158): “Kocam öldü. Oğlum ise yoktur. Senin ise (bir)çok oğlunun olduğunu söylüyorlar. Eğer ki sen bana bir oğlunu verirsen, o (benim) kocam olabilir. Hizmetkârlarımdan birini (asla) alıp onu hiçbir zaman kocam yapmak istemem. Bu durumdan çok korkarım.”

Olayın devamını da yıllıklarında anlatan Murşili'nin ifadelerinden, kral Şuppiluliuma'nın bu mektubu alınca verdiği tepkiyi de öğrenmek mümkündür. Kandırıldığını düşünen ve haberin doğruluğundan kuşkulanan kral, “Önceden beri böyle bir şeyi hiçbir zaman işitmedim.” diyerek, olayın aslını öğrenmek amacıyla Mısır'a şu sözlerle bir elçi göndermiştir: “Git ve bana doğru sözü getir! Belki de beni aldatıyorlar! Belki de aslında efendilerinin bir oğulları vardır! Bana doğru sözü getir!” (Güterbock, 1956, s. 95; Alp, 2011, s. 158). Mısır'a giden Hitit elçisi Hattuša-ziti, komutan Hani yani Mısır elçisi ile birlikte geri döner ve yanında Mısır kraliçesinden de haber getirir. KBo5.6 numaralı (CTH 40) Şuppiluliuma'nın kahramanlıklarını anlatan belgede şu cümleler yer almaktadır (Güterbock, 1956, s. 96; Alp, 2011, s. 158; Hoffner, 2009, s. 70):

“Neden bu şekilde dedin: ‘Beni aldatıyorlar.’ Eğer ki bir oğlum olmuş olsaydı, kendimin ve ülkemin küçülmesini başka bir ülkeye yazar mıydım? (Ancak) Sen bana inanmadın ve bana bu şekilde yazdın. Kocam öldü. Oğlum da yoktur. Bir hizmetkârımı hiçbir zaman alarak onu kocam yapmayacağım. Ben başka hiçbir ülkeye yazmadım, sadece sana yazdım. Senin oğullarının çok olduğunu söylüyorlar: (Sen) bana bir oğlunu ver. O (oğlun), bana koca, Mısır'a da kral olsun.”

Şuppiluliuma teklifin gerçek olduğuna inanarak oğlu Zannanza'yı Mısır'a gönderdi. Ancak kralın biraz vakit kaybetmesi ve Mısır'daki iktidar değişikliği sebebiyle durum Hitit kralının istediği gibi olmadı. Hitit prensi Mısır'a vardığında öldürüldü. Belgeden öncelikle Hitit krallarının büyük bir rakip olarak gördükleri devletlere karşı temkinli bir şekilde yaklaştıkları görülür. Her ne kadar devleti temsil eden kimseler tarafından gelen bir mektup da olsa, bu mektuba güvenmeyen ve kandırıldığını düşünen Hitit kralı, olayın gerçek boyutunu öğrenmek amacıyla bir elçiyi Mısır'a göndermiş ve doğru bilgiye ulaşmaya çalışmıştır. Hitit elçisinin Mısır elçisi ile birlikte Hitit kralının huzuruna getirdiği mektup Şuppiluliuma'yı ikna etmiş olacak ki, Hititlerin bu büyük kralı bir oğlunu Mısır'a göndermiştir. Şuppiluliuma'nın kandırılmaya ve ailesinden birisinin yani oğlunun zarar görmesine karşı aşamalı olarak giriştiği tüm faaliyetlere karşı, oğlu yine de öldürülmekten kurtulamamış ve bu durum Hitit kralının büyük bir yara almasına sebep olmuştur. Mısır kraliçesinin mektupta ısrarla bir oğlunun olmadığını belirtmesi ve bu durumun Hitit kralının da siyasi açıdan çıkarlarına uygun düşmesi şüphesiz böyle bir olayın gerçekleştirilmesindeki en büyük sebeptir. Şuppiluliuma, oğlunun Mısır kraliçesi ile birlikte olası bir evliliği sonucunda Hitit ülkesinin elde edeceği kazançlarının farkında idi. Özellikle Kuzey Suriye gibi ticaretin merkezi olan ve stratejik anlamda ekonominin kavşak noktalarından birisi kabul edilen bölgede etkin güç Hititler olacaktı. Hitit kralı, Mısır ile bir çatışma bölgesi haline gelen ve ele geçirilmesi amacıyla her iki tarafı da hem askeri hem de ekonomik manada yıpratılan bu bölgeye ve daha birçok zenginliğe ulaşacağı farkında idi. Ancak durum kralın istediği gibi olmadı.

Kandırma olgusundan söz ederken, casusluk kavramına da değinmek gerekmektedir. Kritik süreçlerde olayın seyrini değiştiren bilgiler her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Bu bilgiler kimi zaman savaş esnasında ele geçirilmiş veya öğrenilmişse savaşın seyrini değiştirmiştir. Casuslar aracılığıyla elde edilen bilgilerin yanında, onların düşman tarafını yanlış bir şekilde bilgilendirmesi yani onları kandırması sonucu da var olan olayın gidişatı değişime uğramıştır. Güçlü bir devlet olmak için güçlü bir ekonomi ve askeri güç gereklidir. Askeri gücü elinde bulunduran toplumlar, yeni yerler ele geçirerek, buraların

zenginliklerinden faydalanmış ve güçlerine güç katmışlardır. Ancak savaşta sadece güçlü bir ordunun olması bazen yetmemektedir. Savaş stratejisi bilmek ve savaşı yönetmek de galibiyette bir o kadar etkilidir. Savaş esnasında uygulanan taktiksel politikalar arasında, casusluk sistemi de önemli bir yer işgal etmiştir.

Yukarıda sözü edilen casusluk politikasının bir örneğine Kadeş savaşına giden süreçte rastlanılmıştır. Bu süreçte Hititlerin casus kullandığına dair bir örnek, Mısır raporunda bulunmaktadır. II. Ramses, Hititlerle ittifak halindeki bir kabileden iki kabile üyesini yakaladığını bildirir. Bu şekilde yakalanmak üzere bir göreve sahip olan bu kişiler, II. Ramses'i Hitit ordusunun Suriye'nin en kuzeyinde olduğuna ve tedbiri elden bırakmaz ve acele ederse Suriye'nin büyük kısmının II. Ramses'e açık hale geleceğine ikna ettiler. Aslında gerçekte durum çok farklıydı ve II. Ramses bu iki casus tarafından kandırılmıştı. II. Muwatalli çok daha yakın bir bölgede pusuda bekliyordu. Bölgeyi gözetleyen ve civarda yakalanan diğer iki Hitit casusu, işkence ile gerçekleri söyledi ancak artık II. Ramses'in dağılmış olan ordusunun çoğunu kurtarmak için çok geçti (Beal, 1992, s. 267-268).

Hititler dönemindeki Batı Anadolu hakkında önemli bilgilere sahip olunabilecek bir belge, Madduwatna Metni'dir (CTH 147) (Goetze, 1968; Otten, 1969). Metinde Ahhiyalı Attarşiya tarafından ülkesinden kovulan Madduwatta'yı, I/II. Tudhaliya'nın kurtardığı görülmektedir. Ardından bununla da kalmayan kral, Madduwatta'ya Zippaşa Dağı ve Hariyati Dağı ülkelerini verir. Bunlardan Hariyati'yi reddeden Madduwatta, Zippaşa'yı kabul eder. I/II. Tudhaliya tarafından yemin altına alınan ve kendisine büyük bir güvence sunulan hatta bir de toprak verilen Madduwatta, Hitit ülkesine ihanet eder. Yapılan bütün iyiliklerin ardından Madduwatta, Hitit ordusu komutanı Kişnapili'yi kandırıp Hinduwa'ya saldırmasını sağlar. Ardından ise, Hitit ordusunun, Hinduwa'dan sonra Dalawa'ya geleceğini de Dalawa ordularına bildirerek Hitit komutanının yenilmesine neden olur. Dalawa'yı yemin altına alan Madduwatta, onları haraca bağlar. Ardından saldırılarına devam eden Madduwatta, Arzawa ülkelerinin büyük bir kısmını işgal ederek Hapalla Ülkesini de ele geçirir (Seçer, 2012, s. 5-6). Yaptığı faaliyetlerle ve kandırma eylemleriyle Hititlerin aleyhine hareket eder. Madduwatta'nın Hitit aleyhindeki kandırma eylemlerine ve faaliyetlerinin bir kısmına şu cümlelerle tanık olunmaktadır (Beckman, 1999, s. 156-157):

“Daha sonra Dalawa şehri bir savaş başlattı ve Madduwatta, Kişnapili'ye şunları yazdı: Dalawa'ya saldırmaya gideceğim. Hinduwa şehrine gidin. Dalawa'ya saldıracam ve sonra Dalawa'nın birlikleri Hinduwa'nın yardımına gelemeyecek. Böylece Hinduwa'yı yok edebilirsin. Ve Kişnapili savaş için Hinduwa'ya asker gönderdi. Sonra Madduwatta savaş için Dalawa'ya gitmedi, ama aslında Dalawa'nın adamlarına yazıp şöyle dedi: Hatti birlikleri az önce savaşmak için Hinduwa'ya gitti. Önlerindeki rotayı kapatın ve sonra saldırın! Sonra rota üzerinde Dalawa birliklerini konuşlandırdılar. Askerlerimiz yolunu kesmeye başladılar ve onları bozguna uğrattılar. Kişnapili'yi ve Partahulla'yı öldürdüler. Ama Madduwatta onlara güldü.”

Hitit kralının kendisine destek olması ve bazı yerleri de vermesine rağmen Madduwatta, Hititlere ihanet etmiştir. Büyük bir kandırma eylemi içerisine giren Madduwatta, Hitit komutanı Kişnapili'yi kandırması ve onun yenilmesine yol açmıştır. Madduwatta'nın Hititleri neden kandırıp onlara tuzak kurduğu konusunda ise, O'nun Alaşiya'ya saldırma gibi bir hedefinin olduğu ve deniz gücü ve limana ihtiyacı olacağı şeklinde bir yol çizmek mantıklı olacaktır. Çünkü Alaşiya denizin ortasındadır ve burayı ele geçirmek için bir deniz gücüne ihtiyaç vardır. Dalawa ile Hinduwa'nın Lukka topraklarında yer alması ve Madduwatta'nın, Hititlerin Hinduwa'ya olan saldırısı sonrası Dalawa Ülkesine olayı haber verip onları koruyormuş gibi bir tavır içerisine

girmesi, yapmış olduğu iyiliğin karşılığında Lukkatopraklarındaki limanları kullanma emelinden ötürü olduğu söylenebilir (Seçer, 2012, s. 9). Kısacası Madduwatta kendi emelleri doğrultusunda bir kandırma eylemi içerisine girmiş olup, Hitit ordusunu yanlış yönlendirmiştir.

Hitit Kanunlarında “Kandırma Eylemi”

Birçok farklı maddenin yer aldığı ve sadece insanlarla ilgili değil hayvanlar, bitkiler, araziler gibi daha birçok türde belgelerin bulunduğu Hitit kanunlarında, kandırma ile ilgili eylemlere de rastlanmaktadır. Bunlardan birisi, bulunan bir hayvanın üzerindeki damganın silinip, o hayvanın sahibinin kendisi olduğunu iddia eden ve kandırma eyleminde bulunan kişilerle ilgilidir. Bu kişilerin tespit edilmesi durumunda, onlara ceza verileceği kanunlarda açıkça ifade edilmiştir. CTH 291 numaralı ve 61. ve 62. kanun maddelerini içeren metin şu şekildedir (İmparati, 1992, s. 79; Hoffner, 1997, s. 73-74):

“Eğer ki cins bir atı biri bulur ise ve damgasını siler ise, onun sahibi (de) o (hayvanı) kendinin olarak tanır, 7 at versin: 2 yaşında 2 at, bir yaşında 3 at, süttten kesilmiş 2 at versin ve böylece suçu evinden uzaklaştırır. Eğer cins bir koyunu biri bulursa ve damgasını siler ise ve onun sahibi onu kendinin olarak tanır, 7 koyun versin: 2 yün maryası (dişi koyun), 3 erkek koyun, 2 genç koyun versin ve bu şekilde suçu evinden uzaklaştırır.”

Yukarıdaki belgeden de anlaşılacağı üzere hayvanlar Hititlerde önemli idi. Hitit ekonomisinin en kıymetli unsurları arasında yer almaktaydı. Hayvanların ekonomik değerinin önemi, Hitit kanun maddelerine de yansımıştır. Öyle ki, kanunda, mülkiyet hakkı korunmaya çalışılmış ve bu hakkı gasp eden kişiye de büyük bir ceza verilmiştir. Bir ata veya koyuna karşılık yedi at veya koyun verilmesi, Hititlerin karşı tarafı kandırıp mallarını ele geçirmeye çalışan kişilere verdiği ağır cezalardan birisidir. Sahtekârlığa göz yumulmayacak bir sistemin oluşturulmaya çalışıldığının en önemli kanıtlarından birisi bu maddelerdir.

Hitit yasalarında hayvanlarla ilgili başka maddeler de bulunmaktadır. CTH 292 numaralı bir başka (163. madde) kanun maddesi şu şekilde kaydedilmiştir (İmparati, 1992, s. 153-155; Hoffner, 1997, s. 131):

“Bir kimsenin hayvanlarına bir tanırdan (hastalık) bulaştırılırsa ve (hayvan sahibi) onlara bir arınma ayini yapar ve onları eve geri götürürse ve (ayinde kullanılan) çamuru? Çamur yığınının? Üzerine koyar ancak meslektaşına (onu) söylemezse, böylece meslektaş – bilmeden- kendi hayvanlarını oraya sürer ve (hayvanlar) ölürse, tazminat ödenecektir.”

Yukarıdaki belgede bir hayvan sürüsüne tanırdan tarafından bir hastalık bulaştırıldığı belirtilmiştir. Ancak hayvan sürüsünün sahiplerinden birisinin hastalık bulaşmış hayvanları, sorunun kaynağı olan yerden götürmesi ve meslektaşına bu problemli yeri söylememesi halinde ceza verileceği ifade edilmiştir. Öyle ki, hayvanlar istemeden de olsa hastalık kaptıkları yere yeniden giderlerse büyük bir problem daha yaşanacaktır. Salgın hastalıklardan korunma ile ilgili önlemler kanunlara bile girmiştir. Buradan Hititlerde salgın hastalıkların hayvanları olumsuz yönde etkilediğini ve belki de telef olmalarına sebep olduğu hatta toplu hayvan ölümlerine bile yol açtığı fikrine sahip olunmaktadır. Yine salgının diğer hayvanlar arasında yayılmasının da önüne geçilmek istenmiştir. Bununla birlikte, bu problemi önlemek için birtakım önlemler alınmış ve alınan bu önlemlerin aksine hareket eden kişilerin ise cezalandırılacakları ifade edilmiştir.

Hitit kanunlarında hayvanlarla ilgili kurallarda yer alan kandırma eyleminin insanlarla ilgili maddelerde de yer aldığı görülmektedir. Bir maddede eğitilmiş bir kimsenin, bir başkası tarafından gizlice satılması durumu söz konusudur. Öyle ki, onu satan kimse, eğitilmiş kimsenin öldüğünü söyleyerek, eğitilmiş

kimsenin sahibini kandırmış ve gelir elde etmeye çalışmıştır. CTH 292 numaralı metnin 149. maddesi şu şekildedir (Imparati, 1992, s. 145-147; Hoffner, 1997, s. 123): “Eğer ki eğitilmiş bir kişiyi bir kimse satarsa ve (daha sonra, teslimden önce) “O öldü.” derse, ancak (yeni) ve eğer sahibi onu bulursa, o zaman kendisi için onu alsın; ayrıca suçlu iki kişi versin ve böylece suçu evinden uzaklaştırır.”

Yukarıdaki ifadelerde, kendi sahibi olmadığı eğitilmiş bir kimseyi satan kişiye verilecek cezadan söz edilmiştir. Satıldığı kişiyi “öldü” diyerek karşı tarafı kandıran ve bir de ondan büyük ihtimalle gelir elde eden kişi; kanuna aykırı olarak yaptığı durumların ortaya çıkması halinde, iki kişi vermek zorunda kalacak ve ancak bu şekilde içinde bulunduğu suçtan uzaklaşacaktır. Bu maddeden Hititlerde eğitilmiş kimselerin kanun hükümleri arasına girecek kadar önemli olduğu görülmektedir. Kandırılıp öldüğü belirtilen eğitilmiş kişi, kanun maddelerinin güvencesiyle gerçek sahibine teslim edilmiş ve kandıran kişi ayrıca ceza olarak iki kişi daha vermek zorunda bırakılmıştır. Verilen bu cezalar ile kişinin suça bulaşmaması hedeflenmiş ve caydırıcı bir politika uygulanmıştır.

Hitit Ritüel ve Dua Metinlerinde “Kandırma Eylemi”

Yerine geçme ritüellerinde tanrıları kandırmanın bir çeşidine rastlanır. Asıl kimsenin yerine bir vekil tayin edilerek yapılan ritüellerde, olayın asıl kişisi, ritüel esnasında oluşabilecek olumsuz durumdan etkilenmemek için kendisi yerine başka birini koymuştur. Bu ritüellerle ilgili bir örnek, KUB 24.5 numaralı yerine geçme ritüelidir. Metnin ilgili kısmında şu cümleler yer almaktadır (Goetze, 1969, s. 355; Trabazo, 2010, s. 36-39; Vigo, 2019, s. 119; Tuncer, 2020, s. 92): “İşte bu adam kraldır. Ona ben bir krallık unvanı verdim. Onu ben kraliyet giysisiyle giydirdim. Ona (ben) krallık alameti taktım. Şimdi ise, kötü alamet, kısa yıllar ve kısa günler; ona bakan! Bu vekili takip edin!”

KB015.2 numaralı belge de yerine geçme ritüelleriyle (CTH 419) alakalıdır. Belgede kral biri canlı, diğer ise cansız olmak üzere yerine iki adet vekil tayin etmiştir. Metnin başında ritüelin nasıl ve hangi nesnelere gerçekleştirileceğine dair bilgiler verilmektedir. İlgili kısım şu şekildedir (Kümmel, 1967, s. 56-59):

“Her gün bir koyun kesilir ve kral her gün her defasında (oradan) yer, vekil heykeline de her gün bir lokma verilir. Onlar (oraya) konulduğunda, hiç kimse ona bakmaz. (Sonra) onlar her defasında örtülür; onlar (bu şekilde) vekil heykelin önüne konulur. (Fakat) savaş esirinin krala gönderildiği o gün, kral şöyle der: “Bu (kişi) benim yerime yer üstünde var olan vekilimdir; bu vekilse benim yerime yer altındaki vekilimdir. Şimdi siz baş Tanrılar herhangi bir durumdan (dolayı) benim başıma herhangi bir kötülük getirirseniz ve benim günümü, ayımı ve senemi kasaltırsanız, o zaman benim yerime bu canlı vekil (erkek) geçsin ve siz baş tanrılar, onu fark edin! (Ancak) yeryüzünün Güneş Tanrıçası ve yeraltı (dünyasının) tanrıları herhangi bir durumdan (ötürü) benim başıma olumsuz bir şey getiri[rseniz], o zaman benim yerime bu vekil heykel geçsin. ve siz, yeryüzünün Güneş Tanrıçası ve yeraltının (dünyası) tanrıları, bun[un] farkına varın!”

Bir başka yerine geçme ritüelinde (CTH 421.1), “bedel” olarak seçilen insanın kurban edildiği görülür. Hititler için bu tip kurbanlar kötü şansı iyiye dönüştürmenin bir yolu olarak kabul edilir. Kralın sağlığı ve varlığının uzun sürmesinin amaçlandığı ritüelde, kral için bir kehanet ya da rüya aracılığı ile bildirilmiş bir ölüm tehdidi mevcutsa, kralın yerine bir savaş tutsağı getirilir. Sarayı terk eden kral, makamını da onun bedeli olacak savaş tutsağına teslim eder. Bedel kral yedi gün boyunca gerçek kralmış gibi muamele görür. Ona yiyeceği ve içeceği şeyler verilir, güzel yataklarda yatırılır ve sarayda da kralın oturduğu yerde oturur. Fakat bu

bedel kral yedinci günün sonunda öldürülür. Öncelikle krala öleceği kehanet edilir veya bildirilirse bir ritüel yapılacağına söylendiği metinde, bir vekil seçilir ve ona kralmış gibi hizmet edilir. Ardından kral, kendi geleceğini ve sağlığını korumak adına olumsuz durumların vekile yüklenmesini tanrılardan talep eder (Gurney, 1977, s. 57-58; Kümmel, 1967, s. 63-67; Sevinç-Erbaşı, 2013, s. 118-119):

“Ardından kral şu şekilde konuşur: Bu benim için yaşayan ilahi ikamedir ve bu vekil heykel benim için cehennem ikamesidir. Siz, Fırtına tanrıları bana kötülük ettiyseniz veya yıllarımı kasalıtıysanız, bu canlı vekil adam benim yerime duracak; onu iyi anlayın, ey Fırtına tanrıları. Ancak yeraltı dünyasının Güneş Tanrıçası ve cehennem tanrıları bana musallat olduysa, o zaman bu heykel benim yerime geçecek; iyi işaretleyin, ey cehennem tanrıları. Ardından kral oturur: Sonra mahkumu içeri getirirler ...”

Metnin devamında tanrılara yalvaran ve yakaran kral, tanrıya “Beni gölgeler aleminden kurtar” diye seslenir. İçerisinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak isteyen kral, hiç şüphesiz, kendi geleceği ve sağlığı için bir esirin hayatının feda edilmesinden çekinmemiştir (Gurney, 1977, s. 57-58; Kümmel, 1967, s. 63-67; Sevinç-Erbaşı, 2013, s. 118-119): “Beni gölgeler aleminden kurtar: Ardından yeni kral için kraliyet ayinini gerçekleştirirler. Ona yiyecek ve içecek ikram ederler, yatağı yatak odasına komur, geceleyin kahyalar onu gözetir... Gerçek kralın oturduğu yere oturur. Ancak yedinci günde...”

Yukarıdaki son ifadeden sonra kralın yerine geçen kimsenin öldüğü bilinmektedir. Metnin o kısmı kırkıktır. Buradaki temel hedef, tanrıları kandırarak kralın içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulmasını sağlamaktır. Bunun için de bir esir belirlenerek, yukarıda belirtilen süreç uygulanmıştır. Böylelikle gerek kral olumsuz durumlardan arınarak hayatına devam edecek ve ülkesini yönetmeyi sürdürecektir.

CTH 407 numaralı belge, Pulişaritüeli ile ilgilidir. Metinde, kral düşman ülkeden döndüğünde, düşman tanrılar Hitit toplumu arasında bir salgın hastalığa sebep olmuşsa bunu önlemek amacıyla gerçekleştirilen ritüelden söz edilmiştir. Hitit ülkesindeki salgın hastalığın düşman ülkesine aktarılması için erkek ve kadın olmak üzere iki vekil tayin edilmiştir. Düşman tanrıların kandırılması ve ikna edilmesi bu vekiller aracılığıyla olacaktır (Collins, 2014, hethiter.net/ CTH407; Kümmel, 1967, s. 112-113):

“Bir savaş esiri (erkek) ve bir kadın önceden getirilsin. (Kral), kendi tören kıyafetlerini çıkarıp onu savaş esirine giydirilsin. Ayrıca kadına bir kadın elbisesi giydirilsin. Kral, bu adama şöyle konuşsun: Kral iyi görünmediği zaman, o başka birini gönderir ve bunun için ritüel düzenlenir ve o, adama bu hususta şöyle söyler: “Ancak düşman ülkesinin herhangi bir eril tanrısı bu salgın hastalığa neden olmuşsa, ben ona vekil olarak süslenmiş bir adamı veriyorum. İşte bak (onun) başı büyüktür, kalbi büyüktür, cinsel organı büyüktür. O halde ey eril tanrı, sadece bu süslü adamla yetin, fakat krala, beylere, ordugâha ve Hatti ülkesine tekrar dostça davran. Salgın hastalık bu savaş esirine geçsin ve düşman ülkesine geri dönsün! Ancak kadına da dişi tanrı ile ilişkili olarak aynı (şeyler) söylenir.”

Yukarıda sözü edilen her bir yerine geçme ritüelindeki temel amaç, ritüelde yerine geçilen kişinin olumsuz durumlardan etkilenmesini önlemektir. Kralın herhangi bir olumsuz ve uğursuz olaylardan etkileneceğinin düşünüldüğü durumlarda, kimi zaman canlı bir kimse kimi zaman da cansız bir nesne onun yerine geçirilmiştir. Kral gibi muamele gören bu kimsenin, kralın yaşayabileceği olumsuz durumları kendisi yaşayarak, kralın mevcut durumdan zarar görmesini engellediğine inanılmıştır. Kralın yerine geçen kimse, bu oyunu belirli bir süreliğine oynamıştır. Bu şekilde tanrıları kandırıp, kralın zarar görmesinin engellenmeye

çalışıldığı hallerde yukarıda sözü edilen ritüeller uygulanmıştır. Kralın ömrünün uzun olması, sağlıklı bir yaşam sürmesi ve her türlü kötülükten arınması için birçok farklı şekillerde ritüeller gerçekleştirilmiştir. Yaşam süresinin kıaldığından ve başına kötü işler geleceğinden korkan kral, yaşama ihtimali olduğu bütün olumsuz olayları bahsi geçen canlı veya cansız vekillerin üstlenmesini sağlamaya çalışmıştır. Hatta bazen daha da ileri gidilerek, kralın yerine geçen kimse belli bir günün ardından öldürülerek, tanrılara kralın öldüğü fikri aşılmanmaya çalışılmıştır. Elbette kralın tüm bunları gerçekleştirmesinde gördüğü bir rüya veya yaşadığı bir durum önem arz etmiştir. Manevi olarak kendisini rahatlatmak isteyen kral, yaşamına problemsiz bir şekilde devam etmek ve aklına herhangi bir soru işareti takılmadan ülkesini yönetmek amacıyla bu tip yollara başvurmuştur.

CTH 389 numaralı belge, Hitit dua metinleri ile ilgilidir (Archi ve Klengel, 1985, s. 52-64; Rieken, 2015, hethiter.net/: CTH 389.1). Belgede ilginç bir tuzak kurma ve kandırma olayı anlatılmaktadır. Öğle güneşinin altında Göğün Güneş Tanrısına kurban sunmak için Şahupiddadağına giden İstarziti, kendisine burada tuzak kurulduğu iddiasında bulunmuştur. Gerçek suçunu itiraf etmeyen ve saray veya tapınakların mallarını çalmış olması muhtemel olan İstarziti, karmaşık duygularla olayı anlatarak, mağdur olan kimsenin kendisi olduğunu açıklamakta ve kandırıldığını ifade etmektedir (Ünal, 2000, s. 65; Yiğit, Özcan vd., 2016, s. 180-181):

“Ben her zaman o tanrının (gerçek anlamda) bir hizmetçisi değil miydim? ... Bir vakitler bir hastalığa yakalanmıştım: Ey tanrılarım, beni kimlerin bu şekilde ziyan ettiğini görmüyor musunuz? (Neden onlar yerine hep) benim üzerime geliyorsunuz? Kralı yenik düşürmek istemediğiniz (için mi?) Eğer gerçek doğruluğu takdir ediyorsanız, neden o mesele hala gizli tutulmaktadır? ... Veliht prensin başına Kummani şehrine kötü bir şey geldiğinde, (İşuwa Kralı) Alişarrumma bana ‘Çok dikkat et, seni öldürecekler! Ya da Nanizi sana zehir(?) verecek ve seni öldürecek (Şahupidda Dağı yolunda: Gebzeli?), kraliçe birilerine pusu kurdurup seni (mutlaka) öldürtecek!’ dedi... (Gözlerimden) dağlardaki sular gibi yaşlar döküldü. Bu yaşları (toplayıp) Güneş Tanrısına kurban olarak akıtsın... Bir gün Şulama kentinde Tanrı Tarapşani’ye tapınıyordum. Muti adlı biri içeri geldi ve şahsımla alakalı olur olmaz şeyler demeye başladı. Onu yakasından tuttum (ve) gizli bir yere sürükledim. (Orada) o kişiye yemin ettirdim ve (kendisini) şöyle uyardım: ‘(Bak bilesin), kim ki bu tanrının önünde yalan yanlış şekilde yemin ederse, o kişinin hayatta kalması imkânsızdır ha!’”

Hitit Mitolojisinde “Kandırma Eylemi”

Hititler birçok anlamda farklı kültürlerden etkilenmişlerdir. Bu durum mitoloji alanında da benzerdir. Doğaüstü olayların, tanrıların, olağanüstü varlıkların ve daha birçok türün yer aldığı mitolojik olaylar, çivi yazılı metinler sayesinde belgelenmiştir. Hitit mitleri incelendiğinde, olayda yer alan kimselerin emellerine ulaşmak için kandırma eylemi içerisine girdikleri görülmektedir.

Hitit mitolojik metinlerinde kandırma eyleminin gerçekleştirildiği ve ilgi çekici doğaüstü olayların yer aldığı bir örnek, KBo 12.84 numaralı İlluyanka mitosu (CTH 321) ile ilgili metindir (Rizza, 2006, s. 321-356). Metnin ilgili kısmında İnara bir festival hazırlayıp, İlluyanka’yı da bu kutlamaya davet eder. Yılan İlluyanka da ailesiyle birlikte bu festivale katılır ve yiyip içer. Ardından sarhoş olur ve bu durumu fırsat bilen Hupaşiya, İlluyanka’yı kandırarak onu bir ip ile bağlar. Ardından Fırtına Tanrısı gelir ve İlluyanka’yı öldürür.

İlgili kısım şu şekildedir (Beckman, 1982, s. 18; Gilan, 2011, s. 106; Rieken, 2010, hethiter.net/: CTH 321; Karauğuz, 2015, s. 52):

“Sonra InaraHupaşiya’yı götürerek sakladı. Inara giyinip, yılan İlluyanka’yı deliğinden yukarıya (şu sözlerle) davet etti: Ben bir ziyafet hazırlıyorum, gel ye ve iç! Ardından yılan İlluyanka, çocuklarıyla beraber (bulunduğu yerden) çıktı ve yiyip içtiler; her kabı içtiler ve doydular. Artık aşağıya inemeyecekleri için, Hupaşiya gelip yılan İlluyanka’yı bir iple bağladı. Fırtına Tanrısı geldi ve yılan İlluyanka’yı öldürdü. Diğer tanrılar onun yanındaydı.”

Yukarıdaki belgede, yılan İlluyanka ile Fırtına Tanrısı arasındaki mücadeleden söz edilmektedir. Bilindiği üzere, Hitit mitlerinde Fırtına Tanrısı başkahramanlar arasında yer almaktadır. Onun iktidarı ve gücünün sarsılmaması için veya iktidarının kudreti ve gücünün büyüklüğünü ispatlaması ve herkese kabul ettirmesi için çeşitli mücadeleler içerisine girmiştir. Bu belgede de Fırtına Tanrısı en güçlü olduğunu ve şartlar ne olursa olsun öyle kalacağını ispatlamış ve bu uğurda kendisine karşı gelen yılanı yok etmiştir. Fırtına Tanrısı bunu yaparken çeşitli araçlar kullanmış ve bu araçlar kandırma eylemine girilerek Fırtına Tanrısının gücü ve kudretini göstermesini ve rakibini alt etmesini sağlamışlardır. Kısacası karşı tarafı kandırarak gerçekleştirilen bir başarı söz konusudur. Bu başarıya gidilen yolda da diğer tanrılar Fırtına Tanrısını desteklemiş ve onun liderliğini kabul etmişlerdir.

Kumarbi Efsanesinde de (CTH 346) Anu’nun Kumarbi’yi nasıl kandırdığı açık bir şekilde görülür (Güterbock, 1945). Anu’nun erkekliğini yutan ve bu duruma sevinen Kumarbi’nin sevinci çok uzun sürmedi. Belki de bu duruma bilerek izin veren ve Kumarbi’ye erkekliğini yuttuğu için sevinmemesi gerektiğini söyleyen Anu, üç kötü tanrıyı Kumarbi’ye yük olarak yerleştirdiğini ifade ederken, kandırıldığını gören ancak her şey için artık çok geç olduğunu da farkına varan Kumarbi, Taşsa Dağı’nın kayalarına başını vuracaktı (Hoffner, 1998, s. 42-43; Karauğuz, 2015, s. 114):

“(Kumarbi) (Anu)’nun uyluğunu ısırıp ve erkekliği bir bronz gibi Kumarbi’nin iç organlarıyla birleşti. Kumarbi, Anu’nun erkekliğini yuttuğunda sevindi ve yüksek sesle güldü. Anu arkasını döndü ve Kumarbi’ye (şunu) dedi: Erkekliğimi yuttuğun için seviniyor musun? Kendi kendine sevinmeyi bırak! İçine bir yük koydum. İlk önce, seni soylu Fırtına Tanrısı ile hamile bıraktım. İkincisi, seni karşı konulamaz Aranzah Nehri ile hamile bıraktım. Üçüncüsü, seni asil Taşmişu ile hamile bıraktım. (Ve) iki korkunç tanrı (daha) (belki A.GILIM ve KA.ZAL), içinize yük olarak yerleştirdim. İlerde Taşsa Dağı’nın kayalarına kafanla vuracaksın!”

Yukarıdaki belgede tanrılar arasındaki mücadele görülmektedir. Gökteki krallığın sahibi olmaya çalışan tanrılar, birbirleriyle amansız mücadelelere girişmiş ve kimi zaman kazanma hırsı ile yanlış propagandalar ve davranışlarda bulunabilmişlerdir. Anu karşısında bir üstünlük kurduğunu düşünen Kumarbi, Anu’nun onu kandırarak döllemesi durumunu hiç düşünmemiştir. Büyük bir başarı elde ettiğini düşünen Kumarbi, Anu’nun açıklamaları sonucunda kandırıldığının ve gerçeğin farkına varmıştır. Hitit mitlerinde, tanrılar arasındaki mücadelelerde birçok kez tanrının istediği amaca ulaşması için her şeyi yapabileceği olgusu görülmektedir. Her tanrının olağanüstü güçlere sahip olduğu ve kendince belli üstün özellikleri taşıdığı düşünülürse, toplum üzerindeki etkilerinin yoğun ve etkili olduğu söylenebilir. Ancak kendi aralarındaki mücadeleler düşünüldüğünde, herhangi bir etik dışı durum olmadan en üstün konumda olmalarının zor

olduğu görülmektedir. Lider konumunda olmak isteyen tanrı, yalan beyan, kandırma, aldatma gibi etik dışı eylemlerde bulunarak istediği emele ulaşmaya çalışmıştır.

Bir senede otuz çocuk doğuran Kaneş kraliçesinden söz edilen hikâye, KBo22.2 numaralı belgedir (CTH 3.1.A). Bu metinde de bir kandırma olgusuna rastlanılmaktadır. Bu kez tanrılar tarafından kandırılan kimseler kaydedilmiştir. Hikâyede önce erkek çocuk doğuran ve onları istemeyen, ardından uzun yıllar sonra kız çocuk doğurup bu kızları büyüten kraliçeden söz edilmektedir. Annelerinin kim olduğundan habersiz bir şekilde yola koyulan erkek çocuklar, gittikleri yerde (Tamarmara kenti) daha önceden otuz erkek çocuk doğuran Kaneş kraliçesinden söz eden kimseleri dinleyince Kaneş'e doğru yola çıktılar. Oraya vardıklarında, tanrılar, anneleri onları tanımasın diye, onların içlerine (farklı hisler?) koydu. Yani tanrılar, anneleri otuz çocuğunu tanımasın diye, onlara farklı bir his yükleyerek, onları kandırdı. Metnin ilgili kısmı şu şekildedir (Otten, 1973, s. 6-7; Hoffner, 1998, s. 82; Karauğuz, 2015, s. 147): *“Şehrin adamları (şöyle) cevap verdi: Aradığımız annemizi bulduk. Gelin, Kaneş kentine gidelim! Onlar Kaneş'e gittiklerinde, tanrılar, anneleri onları tanımasın diye, onların içine (farklı hisler?) koydu.”*

Yukarıdaki öyküde öncelikle ataerkil bir yapıya sahip olan eskiçağ toplumlarının aksi bir durum göze çarpmaktadır. Normalde erkek çocuklarının ön plana çıkması gerektiği düşünülürken, Kaneş kraliçesinin kız çocuklarını koruyup kolladığı ve onları doğrudan kendisinin büyüttüğü görülür. Kız çocuklarının doğmasından önce otuz erkek çocuğu doğuran kraliçe, bu erkek çocuklara aynı muameleyi göstermemiştir. Yıllar sonra annelerini aramak için yola koyulan bu erkek çocuklar, tam annelerini bulduklarını düşündükleri esnada çeşitli hislerle bu durumun önüne geçilmiş ve yapılan kandırma eylemi sonucunda anneleri onları tanımamıştır.

KUB 24.8 numaralı (CTH 360) Appu ve iki oğlundan söz eden mitte, Appu'nun Kötü isimli oğlu, İyi isimli oğlunu kandırmaya çalışmıştır. Kötü ve İyi adlı Appu'nun iki oğlu, büyüyünce babaları Appu'dan ayrılıp, evdeki malları da ikiye bölmeye karar verdiler. Ancak Kötü, kendisi için iyi olan sığırları alıp, İyi isimli kardeşine ise kötü sığırları verdi. Kardeşini kandırmaya çalışan Kötü'nün bu hareketine karşılık tanrı, İyi'nin kötü olan sığırının iyi olmasını ve Kötü'nün iyi olan sığırının ise kötü olmasını emretti ve Kötü'nün kardeşini kandırma hareketi başarısızlıkla sonuçlanmış oldu. Metnin ilgili kısmı şu şekildedir (Siegelova, 1971, s. 12-13; Hoffner, 1998, s. 84; Karauğuz, 2015, s. 152):

“Güneş Tanrısı gökyüzünden aşağı bakarken, Kötü ve İyi (malı) bölüşmeye başladı. Kötü, (malın) bir yarısını aldı ve diğer yarısını kardeşi İyi'ye verdi. Onlar kendi aralarında malı bölüştüler. Bir koşum sığırı ve bir inek vardı. Kötü, iyi olan koşum sığırını aldı ve kötü ineği İyi'ye verdi. Güneş Tanrısı gökyüzünden aşağıya baktı ve (şöyle) söyledi: İyi'nin kötü ineği iyi olsun ve buzağıyı çok doğursun.”

Hitit mitlerinin genellikle doğüstü olaylarla örülü olduğu düşünülürse Appu ve iki oğlundan söz eden hikâye en gerçekçi ve inandırıcı olaylardan birisi olarak görülür. Topluma bir öğüt gibi yorumlanabilecek bu olayda, dünyevi bir gerçek olan iyi ve kötü zıtlığının karşı karşıya geldiği görülmektedir. *“İyiler hep kazanır”* mantığına uygun bir mit olan bu öyküde, tanrının olaya müdahalesiyle Kötü, istediği sonuca ulaşamamıştır. Kötü adlı kişi bir kandırma olayını gerçekleştirerek istediği hedefe ulaşmayı amaçlamıştır. Aslında gerçekte bu amaca da ulaşmıştır. İyi olan hayvanı kendisine alan Kötü adlı kişi, İyi adlı kişiyi kandırıldığını düşünürken tanrı olaya müdahale etmiştir. Tanrının müdahalesi sonucu, Kötü adlı kişi kötü olana, İyi adlı kişi ise iyi olana layık görülmüştür. Burada Güneş Tanrısının adaleti ve kötülük karşısındaki gücü

açıkça vurgulanmıştır. Dinsel olduğu kadar toplumsal sonuçlarına da ulaşabileceğimiz bu öykü, topluma hile, aldatma, kandırma gibi eylemlere girişmemeleri hususunda bir uyarı ve nasihat niteliğindedir.

Hitit Direktif ve Talimat Metinlerinde “Kandırma Eylemi”

Direktif ve talimat ile ilgili metinlerde daha çok uyarılarda bulunulmuştur. Çeşitli görevlerdeki kimselerin yaptıkları işlerde herhangi bir yanlış olaya dâhil olmaması ve işlerini kurallara uygun ve düzgün bir şekilde yapmaları bu tür belgelerde belirtilmiştir. Özellikle tanrıya ve krala karşı yapılan eylemlerde girişilme ihtimali olan kandırma eyleminden uzak durulması gerektiği belirtilmiştir.

Tapınak görevlileri ile ilgili bir direktif metninde (CTH 264), çiftçilerin tanrıları kandırmaması hususunda açık bir şekilde uyarı söz konusudur. Tanrıları kandırmaya çalışan kimseler, ağır bir şekilde cezalandırılacaktır. Metinde sözü edilen kandırma eylemlerinin yapılması durumunda, Hititlerde nadir olarak görülen ölüm cezasının verileceği ifade edilmiştir. Bu yüzdendir ki, tanrıları kandırmak Hititlerde çok büyük bir suç olarak kaydedilmiştir. Metnin ilgili kısmı şu şekildedir (Miller, 2013, s. 260-263; Süel, 1985, s. 76-81):

“Ayrıca hububatı ekeceğiniz zaman, rahip sizlere tohum ekmeniz için arkadan bir insanı yollamazsa siz ekme işini (kendiniz) yürütün. (Eğer) çok ekerseniz, fakat rahibin huzurunda az bildirirseniz ya da tanrının tarlası verimli ancak çiftçinin tarlası verimsiz (ise) tanrının tarlasını sizin (ki olarak) söylerseniz ya da kendi tarlanızı tanrının tarlası (olarak) söylerseniz ya da hububatları teslim ettiğiniz vakit yarısını bildirirseniz ve (diğer) yarısını gizli tutarsanız ve gelir de ardından (aranızda) pay ederseniz ardından o ortaya çıkarsa, onu sadece bir insandan çalarsınız (ancak) tanrıdan çalamazsınız. O sizin için suç(tur) ve hububatlarınızın hepsini alırlar ve o (hububatları) tanrıların ambarlarına dökerler. Ek olarak, siz tanrıların çift öküzlerini kontrol ederseniz, eğer ki çift öküzünü satar veya onu keserseniz ve onu yiyip bitirirseniz ve siz onu tanrılarından çalarsanız (ve şu şekilde dersiniz): “O zayıf olduğu için öldü ya da o (bacağını?) kardı ya da o kaçtı ya da ona (bir) boğa çarptı.” Siz onu (böylece) yer bitirirseniz ve ardından (bu durum) ortaya çıkarsa o öküzün karşılığını ödeyeceksiniz. Eğer ki (bu durum) ortaya çıkmazsa tanrıya gideceksiniz. Eğer suçsuzsanız sizin koruyucu tanrınızdır. Eğer ki suçluysanız sizin için ölüm cezası (verilir).”

Yukarıdaki belgede temel amaç, Hitit ekonomik sisteminin sağlıklı bir şekilde yürütülme arzusudur. Hitit ekonomisinin temelini tarım ve ardından hayvancılık oluşturmaktadır. Ülkeye en çok gelir getiren ve ülkenin kalkınmasını sağlayan iş kolu tarımdır. Bütün bu sebeplerden dolayı, bir mamulü ekip biçmek ve bunu düzenli bir şekilde kurallara uygun olarak gerçekleştirmek önemli idi. Hititlerde temelde her şeyin sahibi tanrı idi. Aslında bu olgu ile Hititlerdeki kuralların işlenmesi, etik dışı davranışların ortaya çıkmaması ve kişilerin sosyal yaşamda yalan ve kandırma gibi eylemlerden uzak tutulması sağlanıyordu. Karşı tarafı kandırarak haksız ve yalan yere hak ettiğinden daha fazla kazanan kimselerin yaptıkları bu olumsuz davranışın önüne geçmek için tanrılar ve onların kural ve korkuları öne sürülüyordu. Sözü geçen belgede, tanrının tarlası ve çiftçinin tarlası tabirleri yer almaktadır. Kendi tarlası verimli olmayan kişi, sanki bu verimsizliği yaşayan kendi tarlası değil de tanrının tarlası gibi bir imada bulunur ve teslim etmesi gereken ürünleri gereğinden az teslim ederse ölüm cezası alacaktır. Hitit yasalarında ve uyarılarında ölüm cezası çok nadir görülmektedir. Ancak tanrıları kandırmanın cezası ölümdür. İlgili belge, kişinin yaptığı tarım ve hayvancılığı düzenli olarak ve çalmadan gerçekleştirmesi konusunda bir uyarı niteliğindedir. Herhangi bir kandırma veya yalan gibi durumlarda tanrılar çok kızacak ve bu durumun sonuçları o kişi için ağır olacaktır.

Ekonomiye büyük önem veren Hititler, tarım ve hayvancılığın sistemli bir şekilde sürdürülmesi için böyle yolları denemişlerdir.

Yine aynı belgenin bir başka kısmında kandırma eylemine girişilmemesi hususunda kesin ve net uyarılarda bulunmaktadır (Stüel, 1985, s. 67-73; Reyhan, 2018, s. 79-80).

“Eğer ki bir kimse kadının yanında yatar; (o) tanrıların ibadetini ne şekilde yaparsa (ve) tanrıya yiyecek (ve) içecek (ne şekilde) verirse kadının yanına (da) öyle gitsin. Ardından kadının yanında yatsın. Gün ağarınca vakit kaybetmeden yıkansın. Sabah, tanrıların yemek vaktinde vakit kaybetmeden (tapınağa) gitsin. Eğer ki o ihmalde bulunursa onun için (bu) suç(tur). Kim bir kadının yanında yatar (ve) onun amiri (ya da) büyüğü ardından (bir kült görevi) yapmaya zorlar ise o (gerçeği) desin. Ancak o deme cesaretinde bulunamaz ise arkadaşına desin ve yıkansın. Eğer ki o bilerek sonraya bırakırsa (ve) yıkanmamış şekilde tanrıların kurban ekmeğinin ve kurban içkisinin yanına kirli olarak giderse (ve) bunu arkadaşları bilirse ve o sana kötülük eder (de) ancak (bunu) gizlerse, ancak arkasından (bu durum) ortaya çıkarsa onlara ölüm cezası (verilir). Onların ikisi de ölsünler.”

Yukarıdaki belgede tanrıların yiyecek ve içeceklerine verilen önem görülmektedir. Bir kimse tanrının kurban ekmeğine ve içkisine kirli olarak yaklaşamaz. Böyle bir eylemde bilerek ve karşı tarafı kandırarak bulunursa cezası çok ağırdır. Ayrıca onun arkadaşları da bu durumu bilir ve gerçekleri gizleyerek yine karşı tarafı kandırırsa, her iki kişi de ölümle cezalandırılacaktır. Hitit dünyasında ölüm cezaları çok görülmemekle birlikte tanrıları kandırmanın cezasının ölümle sonuçlanacağı bu belgede açıkça vurgulanmıştır. İlgili metinde hem görünen bir temizlik hem de manevi bir temizlikten söz edilmiş ve bunların önemi vurgulanmıştır. Tapınakların temizliğinin yanında, kişinin hem vücudunun hem de manevi dünyasının temizliği de önemlidir. Tanrının huzuruna çıkacak veya tanrının yiyecek içecek gibi ihtiyaçlarını karşılayacak kimse işini hakkıyla yapmalıdır. Yine buradaki temel hedef, tanrı korkusunu görevliler üzerinde oluşturmak ve tapıntadaki düzeni sağlamaktır.

Saray görevlileri ile ilgili talimatlarda da (CTH 265) kandırma ve yalan eylemlerine karşı bir dizi önlemler alınmış ve çeşitli uyarılarda bulunulmuştur. Metnin ilk kısmında tanrıların kandırılmalarının imkânsız olduğu ve böyle bir girişimde bulunan olursa ağır bir şekilde cezalandırılacakları vurgulanmıştır (Ünal, 2005, s. 123):

“Eğer bir kişi kirli işler yapar (ve böylece) kralın ruhunu [kirletirse], sizler; kral (şu anda olup bitenleri zaten) göremez ki!’ dersiniz, (unutmayın ki), tanrılar sizleri gözetliyorlardır. Tanrılar sizleri keçilere dönüştürürler ve dağlara kovalarlar: (Yine) tanrılar sizi keklik kuşları(?) gibi kayalıklarda avlayacaktır.”

Metnin devamında bir kandırma eyleminin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini saptamak için, saray görevlilerinin yemin etmesi ve bunu nasıl yapacağı hakkında bilgiler verilmiştir (Ünal, 2005, s. 123):

“Sakî, garson, aşçı, fırıncı, biracı, şarapçı, ... sütçü, somun ekmeği üretenlerden oluşan sizler mutfak personelinin hepsi kralın isteğine göre her ay yemin edeceksiniz. Bunu yaparken kilden bir bardağı su ile dolduracak, Güneş Tanrısına dökülecek ve Ey tanrılar; kirli şeyler yapanların ve krala kirli su verenlerin ruhunu suya dönüştürün ve onu bu sular gibi dökün!’ diyeceksiniz.”

Yine aynı metinde, Zuliya isimli bir kişi su leğeninin içerisinde bir kıl bulunması sonucu suçlanmaktadır. Kral, bu kişinin ırmağa gitmesini ve temiz olduğunu kanıtlamasını istemiştir. Suçlu bulunan Zuliya idam edilmiştir (Ünal, 2005, s. 123): “*Kral, ‘Zuliya ırmağa gitsin! Eğer temizse, ruhunun temizliğini kanıtlasın; (ancak) kirliyse, ölsün!’ demişti. Zuliya, ırmağa gitti. (Evet, gerçekten) kirli idi. ... onu Şurešta şehrine götürdüler ve idam ettiler.*”

Yukarıdaki belgede, hem kandırma hususundan söz edilmiş hem de kandırıp kandırmadığına dair gerçek öğrenilmek için tespitite bulunulmuştur. Öncelikle saray görevlilerinin yaptıkları işte hileye gitmemeleri ve karşı tarafı kandırarak kralın ruhunu kirletmemeleri konusunda çeşitli uyarılar verilmiştir. Ardından ise, Zuliya adlı kişinin ırmağa gitmesi söylenerek, belirtilen durum gerçek olup olmadığı yani bir kandırma eylemine gidilip gidilmediği hususundan emin olmak istenmiştir. İlgili belgede bir tanrı korkusu hissiyatı yaratmak söz konusudur. Sarayda görevli kimselerin yanlış bir işe girişmemesi için, tanrının gücü, kudreti ve gazabı onlara bir korku yöntemi olarak sunulmuştur. Yine bu belgede de Hititlerde çok nadir görülen ölüm cezasından söz edilmiştir. Kısacası tanrılara ve krallara karşı gelen bir kimsenin cezası ölüm olacaktır. Sarayda görevli kimselerin işlerini aksatmadan yapmaları ve herhangi bir yalan ve kandırma eylemi içerisine girişmemesi için tanrıların gazabı onları caydırıcı bir unsur olarak öne sürülmüştür.

Sonuç

İnsan, hayatının hemen her evresinde çeşitli hedeflere ulaşmaya çalışır. Bu emellere ulaşması için bir mücadele ve gayret içerisinde bulunmak zorundadır. Ancak kimi zaman, kişi haksız bir yolla da istediğini elde edebilir. Tam da bu süreçte kandırma olgusu ön plana çıkar. Birey, hedefine ulaşmak, bulunduğu konumu korumak ve olumsuz durumu olumlu hale getirmek için kandırma eylemini gerçekleştirmiş olabilir. Bu eylem kimi zaman başarılı kimi zaman ise başarısız olmuştur. Diğer toplumlarda olduğu gibi, Hitit dünyasında da kandırma eyleminin gerçekleştirildiği görülür. Bu Hititçe birçok farklı metinde zikredilmiştir. Belgelerde insanın insanı, insanın tanrıyı, tanrının tanrıyı ve tanrının insanı kandırması durumları göze çarpmaktadır. Kimi zaman olayın seyrini değiştiren bu eylemler sonucu, farklı gelişmeler ve sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Hitit siyasi belgelerinde geçen kandırma olayları incelendiğinde, öncelikli hedef ülkenin refah ve güvenliğinin sağlanması ve diğer ülkelere üstünlük kurulması olduğu görülür. Siyasi antlaşma metinlerinde sınır güvenliğinin sağlanması ve bu konuda bir kandırma olayına girilmemesi hususunda uyarılar yer almaktadır. Hititler yaptıkları antlaşmalarda tanrıların gücü, kudreti ve gazabına güvenerek, onları antlaşmanın devam etmesi için birer dayanak noktası olarak görürlerdi. Antlaşmanın herhangi maddesinin yerine getirilmemesi ve antlaşmadan cayılması yani kandırılmaları durumunda ise, karşı tarafı tanrıların cezalandıracağına inanıyorlardı. Bu yüzden de antlaşmalarında tanrılara yemin edilmesine büyük özen gösterirlerdi. Aksi halde bu eylemi gerçekleştiren kimseler cezalandırılacaktı. Ayrıca kimi zaman casuslar aracılığıyla bir savaşın gidişatı da değişebilmektedir. Düşman ülkeye sızarak onlara yalan yanlış bilgiler veren casuslar, kandırma eylemine girerek kendi ülkelerine avantajlar sağlamışlardır. Bunun en açık örneği Kadeş Savaşı'na giden süreçte kaydedilmiştir. Aldığı bilgi ile Hitit ordusunu hazırlıksız yakalayıp alt edeceğini düşünen Mısır kralı, elde ettiği bilginin yanlış olduğunu ve kandırıldığını öğrenince, bu durum Mısır ordusunun önemli kayıplar vermesine sebep olmuştur. Casusluğun en önemli örneklerinden birisinin görüldüğü bu sahnede, olayların seyri Mısır aleyhine doğru yol almıştır.

Hitit sosyo-kültürel ve ekonomik hayatında kandırma eylemi ile ilgili farklı örneklere rastlanır. Günlük hayatın düzeninin sağlanmasında başlıca rolü olan Hitit kanunlarında, herhangi bir hayvanı haksız yere elde etmek veya bir hayvan grubuna zarar vermek cezalandırılmıştır. Bunlarla ilgili söylenen yalan ve kandırma hareketi de engellenmeye çalışılmıştır. Hititlerin temel geçim kaynaklarının tarım ve hayvancılık olduğu gerçeğinden yola çıkarak böyle kanunların konulması elzemdir. Yine at ve koyun gibi hayvanların korunması da Hititlerin ekonomide hayvancılığa verdikleri önemi ortaya koymaktadır.

Hititlerde tanrıların buyrukları kanun niteliğindedir. Tanrılara ve onun yeryüzündeki temsilcisi konumunda olan krallara karşı gelen kimse çok ağır bir şekilde cezalandırılır. Tanrıların mallarına zarar vermek, o ürünleri çalmak veya eksik olarak teslim etmek büyük bir suçtur ve cezası da ölümdür. Benzer durum krallar için de geçerlidir. Kralların mallarına zarar vermek, çoğu az olarak göstermek, onların kurallarına karşı gelmek ve daha birçok yanlış hareketin cezası ölümdür. Her iki durum, yani tanrılar ve kralların yasakları ile ilgili uygulamalar tapınak ve saray aracılığıyla takip edilebilir. Tapınaklardaki düzeni sağlamak için tanrıların buyrukları oradaki görevlilere aktarılırken, sarayda görevli kimseler ise kralların emir yasaklarını uygulamak zorunda idiler. Her iki durumda da devletin belli bir sistem ve düzen içerisinde yönetilmesi amaçlanmaktaydı. Ekonomik düzen, sosyal hayatın sürekliliği, sarayın ve tapınakların ihtiyacı, devletin devamlılığı, ordunun gücü ve daha birçok şey bu sistem ve düzen içerisinde sağlanıyordu. Ekonomik açıdan güçlü olan, üretimin yapıldığı, hayvancılığın gelişmiş olduğu ve ticaretin ön plana çıktığı bir devlet ancak bu şartların düzenli ve sistemli olarak sağlanmasıyla güçlü olabilirdi. Her şeyden önce bu girdilerin korunması da gerekliydi. Hititli yöneticiler de bu durumun farkında idi. Bu sebeple, tanrıların gücü ve kudretini kullanarak, insanların belli bir çalışma düzeni içerisinde olmasını hedeflemişlerdir. Yalan söyleyen, kandıran ve bireysel çıkarını düşünen kimselere karşı, tanrıların gazabını ve korkusunu öne sürerek, bu sistemin devamlılığını sağlamaya çalışmışlardır.

Tanrılar arasındaki mücadelelerin konu olduğu mitlerde, bir hâkimiyet ve en üstün olma hırsı mevcuttur. Bu hırsla hareket eden tanrı, istediğini elde etmek için her türlü yolu denemeye açıktır. Tanrının emellerine ulaşmak için izlediği yollardan birisi kandırma olgusudur. Tanrılar arasında yapılan mücadelelerde bir yandan savaş meşru bir hale getirilmekte, diğer yandan ise toplumun tanrılara olan saygıları ve korkuları artmaktadır. Böyle bir ortamda ülkeyi yöneten kimseler de bu tanrılara olan saygı ve korku psikolojisini kullanarak halkı kendilerine daha bağımlı hale getirmektedirler. Yine mitolojik belgelerde öğüt verici ve uyarı mahiyetinde belgelere de rastlanır. Kardeşini kandırıp iyi olan hayvanı kendisine almak isteyen Kötü adlı kişi kandırma olayına girişmiştir. Ona ders ve öğüt amacıyla tanrı, onun sahip olduğu hayvanı verimsiz bir hale getirmiştir. Böylelikle kandırma eylemi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Hitit belgelerinde tanrıların kandırma eylemine girişmelerinin yanında, onların kandırıldığı örnekler de mevcuttur. Bu örneklere ritüel metinlerinde rastlanır. Yerine geçme ritüelleri olarak adlandırılan bu kısımda kişi, kendi ömrünün garantisini dilediği için, bir kandırma eylemi içerisine girmiştir. İyi bir geleceğe sahip olma düşüncesi ve içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulma isteği ile hareket eden kişi, bazen yerine bir başkasını geçirerek olumsuz durumdan kurtulmaya çalışmıştır. Yerine geçen canlı veya cansız varlığın olumsuz durumları yaşayarak kendisinin bunlara maruz kalmayacağını düşünen kişi, tam da bu durumda başka bir nesne veya kimse kendisiymiş gibi göstererek tanrıları kandırmıştır. Krallar için ve onların geleceğinin ve sağlıklarının güvence altına alınması amacıyla yapılan bu ritüeller ön plana çıkmaktadır.

Kandırma eyleminden söz edilirken Hitit toplumunun bu konudaki yapısına da değinmek gerekir. Hitit toplumunda yer alan kimselerin kimi zaman etik dışı davrandığı belgeler aracılığıyla tespit edilmiştir. Bir

durumun manipüle edilmemesi ve ahlaki değerler ölçüsünde doğru bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için, o toplumda bu durumun etik dışı kullanılmaması önemlidir. Ancak Hitit toplumunda kimi zaman kişilerin kendi çıkarları uğruna olayı manipüle ettiği ve yalan söyleyerek içinde bulunduğu durumu kendi lehine çevirmeyi amaçladığı görülmektedir. Hatta biraz daha ileri gidildiğinde, tanrılar çerçevesinde de benzer bir durum söz konusudur. Hitit toplumunun saygı duyduğu, korktuğu, varlıklarını sorunsuz bir şekilde sürdürmek için bayramlar ve ritüeller düzenlediği tanrılar da kandırma eyleminin içerisinde yer almıştır. Tanrılar evreninde en büyük olabilmek ve rakiplerini yok etmek için yalan ve kandırma gibi eylemlerde bulunmuşlardır. Bu anlamda insanlardan çok da farklı olmayan tanrılar, kendilerini bir rol model olarak gören ve onun yeryüzündeki temsilci kralın emir ve yasaklarına da bağlı kalmak zorunda olan Hitit halkına olumsuz birer örnek olarak yansımışlardır.

Kandırma eylemi, tarih boyunca birçok kişi ve toplum tarafından gerçekleştirilmiş bir olgudur. Günlük hayat gibi normal durumlarda veya savaş gibi olağanüstü haller gibi birçok noktada yapılan bu eylemlerdeki temel hedef, kişinin içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulma ve olayları kendi lehine çevirme çabasıdır. Kimi zaman çok az bir kesimi etkileyen bu durum, kimi zaman da daha geniş çaplı bir etkiye sahip olarak olayların gidişatını değiştirerek hayatın hemen her evresinde karşılaşılabilen bir eylemdir.

Kaynakça

- [1] Archi, Alfonso ve Klengel, Horst (1985), “Die Selbstrechtfertigung eines Hethitischen Beamten (KUB LIV 1)”, *Altorientalische Forschungen* 12. (52-64).
- [2] Akdoğan, Rukiye (2007), “Hitit Devlet Antlaşmaları ve Huqana Antlaşması ile İlgili Bazı Notlar”, Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol’e Armağan, (Haz. M. Alparslan-M. D. Alparslan-H. Peker), Ege Yayınları. (27-35).
- [3] Akdoğan, Rukiye (2011), “Huqana Antlaşması (A Nüshası) Transkripsiyon ve Tercümesi, Höyük, s. 4. (1-74).
- [4] Alp, Sedat (2011), *Hitit Çağında Anadolu: Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, TÜBİTAK, Ankara.
- [5] Beal, Richard H. (1992), *The Organisation of the Hittite Military*, THeth 20, Carl Winter, Heidelberg.
- [6] Beckman, Garry (1982), “The Anatolian Myth of Illuyanka”, *Journal of Ancient Near Eastern Society* 14. (11-25).
- [7] Beckman, Garry (1999), *Hittite Diplomatic Texts*, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- [8] Collins, B. J. (2014), [hethiter.net/CTH 407](http://hethiter.net/CTH407) (Portal Mainz).
- [9] Devecchi, Elena (2015), *Trattati internazionali*, Paideia Editrice, Brescia.
- [10] Friedrich, Johannes (1930), *Staatsverträge des Hatti-Reiches in Hethitischer Sprache*, Heft IV, MVAcG 34/1, J. C. Hinrichs’sce, Leipzig.
- [11] Gilan, Amir (2011), “Dashuhn, das Ei und die Schlange: Mythos und Ritual im Illuyanka-Text”, *Hethitische Literatur Überlieferungsprozesse, Textstrukturen, Ausdrucksformen und Nachwirken, Alter Orient und Altes Testament*, Band 391. (99-114).
- [12] Gilan, Amir (2015), *Formen und Inhalte hethitischer historischer Literatur*, Universitätsverlag Winter, Heidelberg.
- [13] Giorgieri, Mauro (1995), *I testi ittiti di giuramento*, Firenze.
- [14] Goetze, Albrecht (1928), *Madduwattaš*, J. C. Hinrichs’sche, Leipzig.
- [15] Goetze, Albrecht (1969), “Hittite Rituals, Incantations, and Description of Festival”, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. (346-361).
- [16] Gurney, O. R. (1977), *Some Aspects of Hittite Religion*, Oxford University Press, Oxford.
- [17] Güterbock, Hans Gustav (1945), *Kumarbi Efsanesi*, (çev: Sedat Alp), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- [18] Güterbock, Hans Gustav (1956), “The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Mursili II (Continued)”, *Journal of Cuneiform Studies*, 10/3. (75-98).
- [19] Hoffner, Harry Angier (1997), *The Laws of the Hittites*, Brill, Leiden.
- [20] Hoffner, Harry Angier (1998), *Hittite Myths*, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- [21] Hoffner, Harry Angier (2009), *Letters from the Hittite Kingdom*, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- [22] Imparati, Fiorella (1992), *Hitit Yasaları*, İtalyan Kültür Heyeti, (çev: Erendiz Özbayoğlu), Ankara.
- [23] Karauğuz, Güngör (2002), *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- [24] Karauğuz, Güngör (2015), *Hitit Mitolojisi*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- [25] Kitchen, Kenneth A. ve Lawrence, Paul J. N. (2012), *Treaty, Law and Covenant in the Ancient Near East, Part 1*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

- [26] Kümmel, Hans Martin (1967), Ersatzrituale für den Hethitischen König, StBoT 3, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- [27] Miller, Jared L. (2013), Royal Hittite Instructions and Related Administrative Texts, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- [28] Oettinger, Norbert (1976), Die Militärischen Eide der Hethiter, StBoT 22, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- [29] Otten, Heinrich (1969), Sprachliche Stellung und Datierung des Madduwatta-Textes, StBoT 11, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- [30] Otten, Heinrich (1973), Eine hethitische Erzählung um die Stadt Zalpa, StBoT 1973, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- [31] Pascual-Ezama, David (2018), “Why Do We Lie? A Practical Guide to the Dishonesty Literature”, Journal of Economic Surveys, Vol.32/2. (357-387).
- [32] Reyhan, Esmâ (2018), “Hitit Toplumunda ‘Öldürme Eylemi’ Üzerine Bir İnceleme”, VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara.
- [33] Rieken, E. (2009), hethiter.net/: CTH 334.10 (Portal Mainz).
- [34] Rieken, E. (2010), hethiter.net/: CTH 321 (Portal Mainz).
- [35] Rieken, E. (2015), hethiter.net/: CTH 389.1 (Portal Mainz).
- [36] Rizza, Alfredo (2006), “Due protagonisti della mitologia anatolica. Intorno a CTH 321”, Atti del terzo, quarto, quinto incontro genovese di Studi Vedici e Paniniani (Genova, 26 luglio 2004; 27 luglio 2005; 29 giugno 2006), Milano. (321-356).
- [37] Saxe, Leonard (1991), “Lying: Thoughts of an Applied Social Psychologist”, American Psychologist, Vol. 46/4. (409-415).
- [38] Seçer, Sezer (2012), Yazılı Belgeler Işığında Lukka, Pedassa ve Walma Ülkelerinin Tarihi ve Tarihi Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- [39] Sevinç-Erbaşı, Fatma (2013), Hititlerde Öteki Kurban ve Büyü: Cenaze/Diğer Ritüeller, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [40] Siegelova, Jana (1971), Appu-Märchen und Hedammu-Mythus, StBoT 14, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- [41] Süel, Aygöl (1985), Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri ile İlgili Bir Direktif Metni, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- [42] Trabazo, Jose Virgilio Garcia (2010), “CTH 419, Ritual de Sustitucion Real Edicion Critica y Traducccion”, Historiae 7. (27-49).
- [43] Tuncer, Hasan (2020), Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Dokuma: Siyasi, Ekonomik ve Dini Yönleriyle, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- [44] Ünal, Ahmet (2000), “Adana’da Kizzuwatna Krallığı: Taş Devrinden Hitit Devleti’nin Yıkılışına Kadar Adana ve Çukurova Tarihi”, Efsaneden Tarihe. Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı, Haz. Erman Artun-M. Sabri Koz, İstanbul. (43-69).
- [45] Ünal, Ahmet (2005), Hititler Devrinde Anadolu, C. 3, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [46] Ünal, Ahmet (2016), Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük: Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca sözcük Listeleriyle Birlikte, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

- [47] Vigo, Matteo (2019), “Textiles and Textile Tools in Hittite Ritual Praxis. An Overview”, *Textiles in Ritual and Cultic Practices in the Ancient Near East from the Third to the First Millennium BC*, Eds. Salvatore Gaspa-Matteo Vigo, Münster, (109-133).
- [48] Wilhelm, G. (2006), hethiter.net/: CTH 51.I (Portal Mainz).
- [49] Wilhelm, G. (2006), hethiter.net/: CTH 26 (Portal Mainz).
- [50] Wilhelm, G. (2011), hethiter.net/: CTH 42 (Portal Mainz).
- [51] Yiğit, Turgut (2006), “Uršu Kuşatması Metni’nin Yeniden Değerlendirilmesi”, *Anadolu/Anatolia* 31. (43-55).
- [52] Yiğit, Turgut, Özcan, Ali vd. (2016), *Hitit İmparatorluk Dönemi Kaya Anıtları*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.